

สำนวนสี่ตัวอักษร (Yojijukugo) ในภาษาญี่ปุ่น

■ นักสินธุ์ แผลงศร

๑. บทนำ

ภาษาทุกภาษาจะมีการใช้สำนวนที่เป็นถ้อยคำหรือข้อความที่กล่าวขานสืบต่อกันมานาน มีความหมายไม่ตรงตามตัว หรือมีความหมายเป็นนัย แต่ก็เข้าใจกัน โดยมักจะเป็นคำกล่าวที่คมคาย งดงาม กะทัดรัด ฟังไพเราะ ใช้ถ้อยคำเพียงเล็กน้อย แต่มีความหมายลึกซึ้งชวนให้คิด หรือมีความหมายในเชิงเปรียบเทียบทำนองอุปมาอุปไมย หรือที่เรียกกันว่า Idiom ในภาษาอังกฤษ สำนวนภาษาเหล่านี้ จะเป็นกระจุกสะท้อนรูปแบบความคิด ค่านิยม วิถีชีวิต และโลกทัศน์ในแง่มุมต่างๆ ของคนในสังคมแต่ละชาติได้อย่างดี

การมีจำนวนของสำนวนภาษา และความถี่ในการใช้สำนวนต่างๆ ในชีวิตประจำวันมาก จึงสามารถใช้เป็นเกณฑ์มาตรฐานวัดความมั่งคั่งของถ้อยคำสำนวนในแต่ละภาษา ดังนั้นการรู้จักสำนวน (idiom) ของภาษาต่างประเทศ จึงเป็นกุญแจในการไขเข้าไปสู่การรับรู้ความรู้สึกนึกคิดและการประพฤติปฏิบัติของคนในชาตินั้นๆ ได้ดียิ่งขึ้น

ในภาษาญี่ปุ่น ดูเหมือนว่า จะไม่มีถ้อยคำใดที่ใช้ได้ตรงกับคำว่า Idiom ในภาษาอังกฤษเลย เพราะในความหมายของ Idiom นั้น ในภาษาญี่ปุ่นมีคำเรียกแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับรูปลักษณะของคำ ราก

คำ หน้าที่ของคำและวิธีการใช้คำต่างๆ ซึ่งจะมีชื่อเรียกโดยเฉพาะและแบ่งแยกย่อยออกไปอย่างละเอียด

ภาษาญี่ปุ่นมีคำที่ใช้เรียกลักษณะถ้อยคำที่เป็นสำนวนอยู่ด้วยกันหลายคำ ได้แก่ [(kanyoku) สำนวน], [(kotowaza) สุภาษิต], [(seiku) คำพังเพย], [(kakugen) คำสอน], [(koji) คำตำนาน], [(yojijukugo) สำนวนสี่ตัวอักษร] และเมื่อกล่าวเพิ่ม [(koji · kotowaza) สุภาษิตคำสอน], [(koji · kakugen) ตำนานคำสอน], [(sanjiseiku) คำพังเพยสามตัวอักษร] ก็จะเข้าใจถึงความมั่งคั่งร่ำรวยของถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนในภาษาญี่ปุ่น

จึงสามารถกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า คำที่ใช้เรียกสำนวนสุภาษิตต่างๆ ในภาษาญี่ปุ่นเหล่านี้ครอบคลุมความหมายของ Idiom ในภาษาอังกฤษทั้งหมด เพียงแต่แยกเรียกชื่อต่างกันเท่านั้น

บทความนี้มุ่งเสนอให้นิยามความหมายของ [(yojijukugo) สำนวนสี่ตัวอักษร] ในภาษาญี่ปุ่น ความสำคัญของสำนวนสี่ตัวอักษร ความเหมือนและความแตกต่างกับสำนวนสุภาษิตอื่นๆ และตัวอย่างสำนวนสี่ตัวอักษรที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวญี่ปุ่น พร้อมบทสรุปผลการศึกษา

๒. สำนวนสี่ตัวอักษรคืออะไร

เมื่อถามชาวญี่ปุ่นหรือผู้ที่กำลังศึกษาภาษาญี่ปุ่นว่า “สำนวนสี่ตัวอักษร” คืออะไร คนส่วนใหญ่มักจะตอบว่า “เออ ไม่ใช่คำอย่างเช่น [(Issekinichou) ยิงปืนนัดเดียวได้นกสองตัว] หรือ [(isshindoutai) ร่างกายและใจเดียวกัน] หรือ [(heishinteitou) หรอกหรือ ?” และยิ่งไปกว่านั้นยังมีคนตอบว่า “ถ้าอย่างนั้น อย่างเช่น [(anzendaiichi) ปลอดภัยไว้ก่อน], [(seronchousa) สำรวจประชาชาติ], [(jikoshugi) ลัทธิปัจเจกชน] ก็ไม่ใช่หรือ ?” ซึ่งไม่สามารถตัดสินใจตอบได้ทันทีว่าเป็นคำประเภทใดกันแน่

การให้นิยามความหมายของสำนวนสี่ตัวอักษรอย่างชัดเจนนั้นเป็นสิ่งยากยิ่ง ตามข้อเท็จจริงแล้ว สิ่งที่จะสามารถเรียกได้ว่าเป็นสำนวนสี่ตัวอักษรเป็นถ้อยคำแบบไหนและมีรูปแบบเงื่อนไขอย่างไรนั้น พจนานุกรม Seigorin (๑๙๙๒) ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

“สำนวนสี่ตัวอักษร (Yojijukugo) คือ ถ้อยคำที่เกิดจากนำเอาตัวอักษรคันจิ ๔ ตัว มารวมกันและมีความหมายโดยรวมเป็นนัยเชิงอุปมาอุปไมย ปกติอ่านแบบจีน (onyomi) คำที่มาจากภาษาจีนสี่ตัวอักษรก็เรียก เช่น [(kairoudouketsu) เนื้อคู่กระดุกคู่] [(kakkasouyou) เกาไม่ถูกที่คัน] [(gasshourenkou) ผนีกกำลังต่อสู้] [(garyoutensei) สิ่งสำคัญที่สุดท้าย] [(gyokusekikonkou) ดีเลวปนกัน] เป็นต้น”

ความหมายดังกล่าวข้างต้นถือเป็นความหมายหลักของสำนวนสี่ตัวอักษรและถือเป็นความหมายพื้นฐานของสำนวนสี่ตัวอักษร แต่อย่างไรก็ตามยังไม่สามารถชี้เฉพาะลงไปได้อย่างชัดเจนว่าอะไรคือสำนวนสี่ตัวอักษรกันแน่ ดังนั้นในบทความนี้จะยึดความหมายของสำนวนสี่ตัวอักษรตาม

พจนานุกรม Seigorin (๑๙๙๒) เป็นแนวทางเบื้องต้นในการศึกษาสำนวนสี่ตัวอักษรของภาษาญี่ปุ่น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประการที่ ๑ คำที่มาจากตัวอักษรคันจิ ๔ ตัว ถ้าดูจากโครงสร้างคำแล้วจะมีรูปแบบของคำที่มาจากคำภาษาจีนสองตัวอักษร (๒ + ๒) รวมกันมากที่สุด (๒ - ๒) เช่น [(heishinteitou) ยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้นโดยดี (heishin - ยืนตรง) + (teitou - กัมศิระชะ)], [(heionbujii) ความสงบสุขปลอดภัย (heion - สงบสุข) + (bujii - ปลอดภัย)] แต่ก็จะมีคำที่มาจากคำภาษาจีนตัวเดียวด้วย (๑ + ๑ + ๑) เช่น [(kidoairaku) อารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ (ki - ดีใจ) + (do - โกรธ) + (ai - เศร้า) + (raku - สนุก)], [(rounyakunannyo) ทุกเพศทุกวัย (rou - ชรา) + (nyaku - หม่อมสาว) + (nan - ผู้ชาย) (nyo - ผู้หญิง)] เป็นต้น

ประการที่ ๒ พจนานุกรมสำนวนสี่ตัวอักษรของภาษาญี่ปุ่นส่วนใหญ่จะมีรูปแบบเดียวกับประการแรก และยังคงเอารูปแบบการเรียงคำแบบ [(tazannoishi) อุทาหรณ์สิ่งเตือนใจ (undeinosa) ผิดกันราวฟ้ากับดิน] ซึ่งเดิมเป็นสำนวนสามตัวอักษร [(sanjijukugo)] ที่ภาษาญี่ปุ่นเขียนเสียงโนะ [(no)] ด้วยอักษรฮิระงานะและต่อมาเกิดการเปลี่ยนแปลงเขียนเสียงโนะด้วยอักษรคันจิ จึงถือใช้กันเป็นสำนวนสี่ตัวอักษรในที่สุด

ประการที่ ๓ จากเงื่อนไขที่ว่าปกติสำนวนสี่ตัวอักษรอ่านแบบจีน (onyomi) ดังตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นแบบ [(kairoudouketsu)] ซึ่งมีอักษรตัวหนึ่งอ่านแบบญี่ปุ่น (kunyomi) คือเสียงโนะ [(no)] จากเงื่อนไขนี้จึงมีถ้อยคำที่จัดได้ว่าเป็นสำนวนสี่ตัวอักษรจำนวนไม่น้อยเลยทีเดียว ซึ่งมีสองหรือสามตัวอักษรอ่านแบบญี่ปุ่น (kunyomi) เช่น [(kairoudouketsu)]

(umisenyamassen) เขี้ยวลากดิน], [(oobanburumai) เลี้ยงอาหารหรือให้เงิน/สิ่งของจำนวนมาก] อีกทั้งยังมีสำนวนสี่ตัวอักษรบางสำนวนที่อ่านแบบญี่ปุ่น (kunyomi) ทุกตัวอักษร เช่น [(tsuno wo tamete ushi wo korosu) การตัดเขาโคก็เหมือนกับฆ่าโค] ดังนั้นการที่ถือเอาเงื่อนไขนี้เป็นตัวกำหนดว่าคำใดเป็นสำนวนสี่ตัวอักษรจึงมีขอบเขตกว้างมาก

การให้คำนิยามตามเงื่อนไขสามประการข้างต้นอาจถือได้ว่า เป็นการแสดงทั้งรูปแบบและความหมายโดยรวมของสำนวนสี่ตัวอักษร ซึ่งไม่ใช่การแสดงรูปแบบและความหมายของคำที่มาจากตัวอักษรคันจิสี่ตัวเท่านั้น แต่เป็นการรวมความหมายของแต่ละตัวอักษรแล้วใช้ในความหมายที่เป็นนัยลึกซึ้งกว่าเดิมในเชิงเปรียบเทียบทำนองอุปมาอุปไมย ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะที่สำคัญอย่างยิ่งของสำนวนสี่ตัวอักษร

นอกจากนี้ยังมีถ้อยคำที่แบ่งแยกไม่ได้ เช่น [(onkochishin) เรียนรู้ของเก่าเพื่อค้นพบสิ่งใหม่], [(gamushara) ทุ่มสุดตัว] และมีถ้อยคำที่สามารถแยกได้ เช่น [(ikishouchin) ท้อแท้สิ้นหวัง] แยกใช้เป็นสำนวนพูดแบบธรรมดา [(iki ga shouchin suru) หรือ [(ittouryoudan) พันธ/ตัดสินชี้ชะตา] ใช้พูดเป็น [(ittou de ryoudan suru) ได้ ซึ่งรูปแบบนี้ดูเหมือนจะมีอยู่เป็นจำนวนค่อนข้างมาก

ในการให้นิยามความหมายของสำนวนสี่ตัวอักษรในภาษาญี่ปุ่นยังสามารถมองจากลักษณะพิเศษได้อีกดังต่อไปนี้

ประการที่ ๑ มีความเป็นนิทาน โดยอาจจะยกเป็นเรื่องเล่าต่างๆ ได้ กล่าวคือ สำนวนสี่ตัวอักษรที่มีบรรณานุกรมรากศัพท์มาจากตัวอักษรจีนเป็นส่วนประกอบสำคัญ ที่ไม่ใช่เพียงแต่ความหมายในตัวอักษรเท่านั้นสำนวนสี่ตัวอักษรยังมีประวัติเรื่องราว

ความเป็นมาและวัฒนธรรมซ่อนอยู่ภายในเป็นฉากหลัง เช่น (goetsudoushuu) เป็นคำที่เป็นนิทานเรื่องเล่าในสมัยขุนจูงของจีนว่า คนในราชวงศ์อู่ที่ไม่ค่อยจะสามัคคีกันกับคนที่คอยเป็นศัตรู บังเอิญต้องนั่งเรือลำเดียวกัน แต่พอเมื่อเกิดพายุพัดกระหน่ำต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้อรอดชีวิต (Yojijukugo jiten : ๑๙๙๔) ดังนั้นผู้ที่ไม่ทราบนิทานเรื่องเล่าและสถานการณ์นี้ จึงมีความเป็นไปได้อย่างมากที่จะใช้สำนวนนี้ด้วยความหมาย

ประการที่ ๒ สำนวนสี่ตัวอักษรไม่ว่าจะมีบรรณานุกรมที่มาหรือไม่ก็ตาม แต่คือสิ่งแสดงความอุดมสมบูรณ์ในประสบการณ์ชีวิตและเชาว์ปัญญา ความเฉลียวฉลาดในการดำเนินชีวิตของคนสมัยโบราณ ดังนั้นสำนวนสี่ตัวอักษรจึงทำหน้าที่สำคัญในการเป็นแบบอย่างของบทดำเนินชีวิต อรรถาธิบายให้สติอุทาหรณ์และบทเรียนต่างๆ แก่คนได้ทุกยุคทุกสมัย

ประการที่ ๓ การที่จะตัดสินว่าถ้อยคำใดเป็นสำนวนสี่ตัวอักษรหรือเป็นเพียงแต่คำที่มาจากอักษรจีนสี่ตัวรวมกัน สิ่งที่ยึดถือเป็นมาตรฐานได้ก็คือ สำนวนนั้นมีความเป็นอุปมาอุปไมยและสามารถยกตัวอย่างประกอบได้หรือไม่ เช่น สำนวน [(shunkashoutou) ตามตัวอักษรแล้วมีวิธีใช้ทั้งในเชิงอุปมาอุปไมย แต่ยังเป็นที่ยอมรับใช้กันเป็นสำนวนสี่ตัวอักษรด้วย

[(shunkashoutou) จะมีความหมาย ๒ อย่าง คือ (๑) สถานที่แห่งนี้มีคนมาเยือนตลอดทั้งปี หรือ (๒) ชีวิตมีหลายรสชาติเปลี่ยนแปลงเหมือนฤดูกาลทั้งสี่คือ ฤดูใบไม้ผลิ ฤดูร้อน ฤดูใบไม้ร่วงและฤดูหนาว ซึ่งความหมายนี้จะขึ้นอยู่กับบริบทการใช้ภาษาของแต่ละคน

กล่าวโดยสรุปแล้ว คุณลักษณะพิเศษของสำนวนสี่ตัวอักษร หรือเงื่อนไขการตัดสินว่า ถ้อยคำใดบ้างเป็นสำนวนสี่ตัวอักษรในภาษาญี่ปุ่นนั้นมีดังนี้คือ (๑) เป็นถ้อยคำที่เขียนด้วยอักษรคันจิสี่ตัว (๒) โดยทั่วไปแล้วอ่านแบบจีน (onyomi) (๓) มีความหมาย

โดยรวม คือ ไม่ยึดความหมายของตัวคันจิตัวใดตัวหนึ่งเป็นพิเศษ (๔) มีความเป็นนิทาน คือ มีบรรณานุกรมที่มาหรือมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมา (๕) เป็นคำกล่าวในเชิงให้บทเรียนหรืออุทาหรณ์ ให้สติเตือนใจและ (๖) ใช้ในเชิงเปรียบเทียบทำนองอุปมาอุปไมย

ถึงแม้จะทราบว่า ลักษณะหรือถ้อยคำใดบ้างเป็นสำนวนสี่ตัวอักษร แต่การแยกให้ชัดเจนว่า ถ้อยคำใดเป็นสำนวนสี่ตัวอักษร หรือเป็นเพียงคำคำที่มาจากอักษรจีนสี่ตัวรวมกันเท่านั้นเป็นเรื่องยากยิ่งนัก เพราะมีสำนวนสี่ตัวอักษรจำนวนมาก ไม่ชัดเจนตามรูปแบบเงื่อนไขข้างต้น เช่น

กลุ่มที่ ๑	(koketsukoji) ไม่เข้าถ้าเสือกก็จะไม่ได้ลูกเสือก (gyokusekikonkou) ดีเลวปนกัน (kunshihyouhen) หน้าไหว้หลังหลอก (taikibansei) ม้าตีนปลาย
กลุ่มที่ ๒	(kijounoron) ทฤษฎีที่ไม่สามารถปฏิบัติจริงได้ (sekihinaraugagotoshi) ยากจนแสนเข็ญ (shunkashuutou) เปลี่ยนแปลงเสมอตั้งฤดูกาลทั้งสิ้น (ikkakusenkin) ได้กำไรมหาศาลอย่างง่ายในครั้งเดียว
กลุ่มที่ ๓	(kinkyuukanwa) การผ่อนคลายยามฉุกเฉิน (gunshuushinri) จิตวิทยาฝูงชน (keizaikannen) ความสำนึกทางเศรษฐกิจ (มัธยัสถ์) (jitsuryokukoushi) การใช้พลังกำลังความสามารถที่แท้จริง

สำนวนในกลุ่มที่ ๑ เป็นสำนวนที่เข้าตามรูปแบบเงื่อนไขข้างต้นทุกประการและถือกันว่าเป็นสำนวนสี่ตัวอักษรที่ใช้กันทั่วไป และยังคงปรากฏอยู่ในพจนานุกรมหรือปทานุกรมสำนวนสี่ตัวอักษรของภาษาญี่ปุ่นด้วย

สำนวนในกลุ่มที่ ๒ เป็นสำนวนที่อยู่ในรูปแบบเงื่อนไขข้อ (๑) (๒) (๓) ข้างต้น ซึ่งถือกันว่าเป็นรูปแบบที่สำคัญ จึงอาจสามารถถือได้ว่าเป็นสำนวนสี่ตัวอักษรและเป็นที่รู้กันว่ามีสำนวนจำนวนมากที่อยู่ในระหว่างรูปแบบเงื่อนไขข้อ (๑) กับข้อ (๒) เช่น [(shimensoka) มีศัตรูรอบด้านไม่

มีเพื่อน], [(rinkiouhen) ปรับเปลี่ยนแก้ไขได้ตามสถานการณ์], [(fuaraidou) เห็นพ้องกับคนอื่นโดยไม่มีความคิดของตนเอง], [(unsanmushou) สลาย เหมือนเมฆหายไปเหมือนหมอก] เป็นต้น

สำหรับกลุ่มที่ ๓ ถ้ามองจากจุดที่ว่าเป็นสำนวนที่ประกอบขึ้นจากอักษรคันจิสี่ตัว (๒ + ๒) และอ่านแบบจีน (onyomi) แล้วจะอยู่ในกฎเงื่อนไขข้อ (๑) และข้อ (๒) แต่จะไม่เข้ารูปแบบข้ออื่นๆ เลย ซึ่งในภาษาญี่ปุ่นเรียกคำในลักษณะเช่นนี้ว่า [(jukugo) คำประสม]

ดังนั้น รูปแบบเงื่อนไขที่จัดเป็นสำนวนสี่ตัวอักษรคือ สำนวนในกลุ่มที่ ๑ และกลุ่มที่ ๒ เท่านั้น แต่สำนวนที่อยู่ในลักษณะกลุ่มที่ ๓ จะไม่จัดเป็นสำนวนสี่ตัวอักษรในบทความนี้

๓. ความสำคัญของสำนวนสี่ตัวอักษร

ถึงแม้ว่า การแสดงเนื้อหา (content) และ แนวความคิด (concept) ของสำนวนภาษาญี่ปุ่นกับ ภาษาอังกฤษมีความเหมือนกัน แต่ก็มีแตกต่าง กัน กล่าวคือ รูปแบบของตัวอักษรที่ใช้ในภาษาญี่ปุ่น จะแสดงสำนวนภาษาด้วยตัวอักษรคันจิและคำที่มา จากภาษาจีน ส่วนภาษาอังกฤษจะแสดงสำนวน ภาษาด้วยตัวอักษรโรมันหากเปรียบเทียบกันแล้ว การ แสดงสำนวนภาษาญี่ปุ่นนั้นสามารถเขียนด้วยอักษร จำนวนน้อย แต่สื่อความหมายได้กว้างลึกซึ้งมาก กว่าตัวอักษรโรมัน เพราะมีสำนวนที่สั้นกระชับ และ กินความลึก ซึ่งถือเป็นความยอดเยี่ยมประการหนึ่ง ของตัวอักษรคันจิโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนวนสี่ตัวอักษร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ภาษาญี่ปุ่น (gyofunori) คนที่
สามได้ผลประโยชน์

ภาษาอังกฤษ *Two dogs fight for a bone and the third runs away with it*

หมาสองตัวมัวแต่กัดกันหมาตัวที่สามจึงคาบกระดูกหนีไป

สรุปถอดความหมายได้เหมือนกันทั้งสอง ภาษาคือ ระหว่างคนสองคนทะเลาะกันแต่บุคคลที่สามกลับได้ประโยชน์ ในภาษาญี่ปุ่นนั้นจะใช้คำสั้น และมีความหมายลึกต้องคิดและอาศัยการตีความซึ่ง ลักษณะเช่นนี้เป็นจุดเด่นของตัวอักษรคันจิในการ แสดงหน้าที่หรือสมรรถนะในสำนวนสี่ตัวอักษรของ ภาษาญี่ปุ่น

จากตัวอย่างข้างต้นสามารถกล่าวได้ว่า ใน กรณีภาษาอังกฤษเราสามารถอ่านเข้าใจได้ตามตัว

อักษรหรือจากการรวมความหมายทั้งหมดของแต่ละ คำได้ แต่ในภาษาญี่ปุ่นไม่ต้องใช้คำมากเกินไปหรือ คำฟุ่มเฟือย ก็สามารถแสดงความหมายและเนื้อหา สารระได้อย่างครอบคลุมลึกซึ้ง กล่าวคือ อักษรคันจิ เพียงสี่ตัวสามารถใช้แสดงเป็นสำนวนที่ได้ใจความ และมีนัยลึกซึ้งซ่อนอยู่ภายในแทนคำได้เป็นพันเป็น หมื่นคำอย่างมีอรรถรส ซึ่งถือเป็นหน้าที่สำคัญอย่าง ยิ่งประการหนึ่งของสำนวนสี่ตัวอักษร

ดังนั้น การที่ชาวญี่ปุ่นชื่นชอบการใช้สำนวน สี่ตัวอักษรแสดงความรู้สึกนึกคิดของตนโดยทางอ้อม ย่อมดีกว่าวิธีการพูดโดยตรงของชาวตะวันตก ทั้งนี้เนื่องจากสำนวนสี่ตัวอักษรเป็นสำนวนการพูดที่ แอบแฝงความหมายที่แท้จริงเบื้องหลังคำพูดเหล่านั้น ซึ่งสิ่งนี้ยืนยันความหลากหลายของสำนวนการใช้ ภาษาที่สะท้อนสังคม วัฒนธรรม และชีวิตความเป็น อยู่ของชาวญี่ปุ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม และเป็น เครื่องหมายชี้แสดงจุดความแตกต่างระหว่างภาษา อังกฤษและภาษาญี่ปุ่นได้อย่างชัดเจนอีกประการ หนึ่งด้วย

๔. ความเหมือนและความแตกต่างกับสำนวน สุภาษิตอื่นๆ

ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า ในภาษาญี่ปุ่นไม่มี คำใดที่ให้ความหมายได้ตรงกับ Idiom แต่มีวิธีการ แสดงด้วยสำนวนในรูปแบบต่างๆ อันขึ้นอยู่กับวิธี การสื่อสารและการถ่ายทอดอย่างแยบคายลึกซึ้ง ต่อ ไปนี้จะพยายามเสนอความเหมือนและความแตกต่าง ระหว่างสำนวนสี่ตัวอักษรกับสำนวน สุภาษิต คำ พังเพย คำสอน และคำตำนานในภาษาญี่ปุ่น

๔.๑ สำนวนสี่ตัวอักษรกับสุภาษิต (kotowaza)

ในชีวิตประจำวันของชาวญี่ปุ่นมีทั้งการใช้ สำนวนสี่ตัวอักษรและสุภาษิตอยู่เสมอแต่ความเข้าใจ

และความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับวิธีการใช้นั้นแตกต่างกันไปแล้วแต่บุคคล ทำให้การนิยามความหมายที่ชัดเจนเป็นเรื่องค่อนข้างยากมาก เช่น [(toudaimotokurashi) เส้นผมบังภูเขา/ใกล้แค่จมูก] จะเกิดคำถามว่าเป็นสำนวนสี่ตัวอักษรหรือสุภาษิตกันแน่ ซึ่งถ้าไม่ดูจากคำอ่าน แต่พิจารณาจากรูปแบบแล้ว เป็นโครงสร้างที่ประกอบขึ้นจากตัวอักษรคันจิสี่ตัว และอยู่ในเงื่อนไขคุณสมบัติเป็นสำนวนสี่ตัวอักษรหมดทุกประการ แต่ในพจนานุกรม Seigorin (๑๙๙๒) ยกตัวอย่างอธิบายว่าเป็นสุภาษิต (kotowaza) ซึ่งในกรณีดังกล่าวนี้มีอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อยเลย เช่น [(wazawai wo tenjite fukutonasu) ต้นร้ายปลายดี], [(doku wo motte doku wo seisu) หนามยอกเอาหนามบ่ง], [(sakinsureba nawachibito wo seisu) รู้เขารู้เรา] เป็นต้น

ดังนั้น ตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นสามารถกล่าวได้ว่า ในความเป็นจริงสำนวนเหล่านี้สามารถใช้เป็นได้ทั้งสำนวนสี่ตัวอักษรและสุภาษิต เพราะมีส่วนที่คาบเกี่ยวกันระหว่างสำนวนสี่ตัวอักษรและสุภาษิต ทั้งนี้เนื่องจากต่างก็มีแก่นขบถของสำนวนเหมือนกัน แต่อยู่ในกรณีที่เป็นสุภาษิตอย่างสมบูรณ์และอ่านแบบจิน (onyomi) จึงถือเป็นเรื่องธรรมดา เช่น [(matebakaironohi-yoriari) รอจังหวะหรือโอกาสดี]

จุดร่วมระหว่างสำนวนสี่ตัวอักษรกับสุภาษิตคือ สำนวนทั้งสองเป็นคำคมคาย กระชับ งดงาม เป็นคำที่เล่าเรียนและสั่งสอนของคนสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ อีกทั้งยังเป็นคำที่มีทั้งบรรณานุกรมที่มาและบางคำไม่มีที่มา ตลอดจนเป็นคำที่มีนัยแฝงอุทาหรณ์ ภูมิปัญญา ล้อเลียนเสียดสีสังคมและความสนใจต่างๆ ไว้ด้วย (Seigorin : ๑๙๙๒) กล่าวคือ ใน

ขณะที่สำนวนสี่ตัวอักษรมีหน้าที่สำคัญในการถ่ายทอดศีลธรรมจรรยา วิธีการดำเนินชีวิต และธรรมเนียมปฏิบัติของคนในสังคม สุภาษิตก็มีบทบาทสำคัญในการใช้ภาษาของคนในสังคมไม่แพ้กัน

๔.๒ สำนวนสี่ตัวอักษรกับสำนวน (kanyouku)

สำนวนสี่ตัวอักษรกับสำนวน (kanyouku) เป็นคำที่มีคุณลักษณะพิเศษร่วมกันคือไม่ได้มีความหมายชี้เฉพาะลงไปที่ตัวอักษรตัวใดตัวหนึ่งในคำ แต่ต้องแปลโดยรวมจึงจะได้ความหมาย กล่าวคือมีความหมายนัยแฝงอยู่เบื้องหลังคำทั้งสอง เช่น สำนวน [(dame wo osu) ตอกย้ำ], [(hara wo waru) พุดอย่างเปิดอก], [(kuchiguruma ni noru) หลงคารม] เมื่ออ่านดูแล้วไม่สามารถเข้าใจได้ทันที จะต้องอธิบายยกตัวอย่างเป็นเรื่องเล่าแบบนิทาน ซึ่งในกรณีของสำนวนสี่ตัวอักษรก็เหมือนกัน

สำนวน (kanyouku) [(abura wo uru) ถ่วงเวลา] เป็นคำที่เกิดขึ้นในสมัยเอะโดะ (ค.ศ. ๑๖๐๓ - ๑๘๖๘) จากการที่คนขายน้ำมันชนิดต่างๆ เช่น น้ำมันใส่ผม น้ำมันใส่ผมไฟ พุดคุยเรื่องทั่วไปกับลูกค้าหญิงระหว่างรอถ่ายน้ำมันใส่ภาชนะของลูกค้าซึ่งอาจจะมองได้ว่าเป็นการทำงานถ่วงเวลาหรือขี้เกียจทำงานโดยพยายามยืดเวลาให้ยาวขึ้นเพื่อจะได้ไม่ต้องเริ่มทำงานชิ้นใหม่และในสำนวน [(ki wo nagaku abura no make wo matte iru)] เป็นสำนวนที่เกิดจากการที่หลังถ่ายน้ำมันใส่ภาชนะให้ลูกค้าแล้วลูกค้ายังรอให้คนขายแถมน้ำมันให้อีก (Seigodaijiten, ๑๙๙๕:๕๗)

อีกทั้งสำนวน (kanyouku) ดังกล่าวข้างต้นยังเหมือนกับสำนวนสี่ตัวอักษรตรงที่ต่างก็ใช้แสดงความเป็นเลิศเฉียบแหลม ความยอดเยี่ยมของภูมิปัญญาและแนวความคิดต่างๆ ของชนชาติญี่ปุ่นติดต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน

๔.๓ สำนวนสี่ตัวอักษรกับคำพังเพย (seiku)

สำนวนสี่ตัวอักษรกับคำพังเพยเป็นคำที่เกิดจากเขาวนปัญญาหรือประสบการณ์ชีวิตในรูปแบบที่คล้ายเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่สืบทอดเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป แต่คำพังเพยจะมีอยู่จำนวนหนึ่งที่รับมาจากตะวันตก เช่น [(shuchinikurin) ลางเนื้อชอบลางยา], [(issekinichou) ยิงปืนนัดเดียวได้นกสองตัว], [(roma wa ichinichi ni shite narazu) กรุงโรมไม่ได้สร้างเสร็จภายในวันเดียว] เป็นต้น

จากข้อความข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า คำพังเพยกับสำนวนสี่อักษรมีขอบเขตในเงื่อนไขร่วมกัน จากรูปแบบคำจึงมีคำที่เป็นได้ทั้งสำนวนสี่ตัวอักษรและคำพังเพย เช่น [(rika ni kanmuri wo tadasazu) ทำคุณบูชาโทษโปรดสัตว์ได้บาป] กับ [(rika nokanmuri)] มีความหมายเหมือนกันทุกประการ แต่เดิมเป็นคำพังเพยแล้วค่อยๆ สันเข้าจนกลายเป็นที่นิยมใช้กันในรูปแบบของสำนวนสี่ตัวอักษรในที่สุด

๔.๔ สำนวนสี่ตัวอักษรกับคำสอน (kakugen)

พจนานุกรม Seigorin (๑๙๙๒) ได้ให้ความหมายของคำสอน (kakugen) ไว้ว่า “เป็นคำสั้นๆ ที่ใช้สอน ตักเตือน กล่าวถึงเทคนิค ความพิเศษหรือหลักความจริงในชีวิต” แต่ความเป็นจริงคำนิยามนี้ยังไม่ชัดเจน อีกทั้งเมื่ออ่านในพจนานุกรมเล่มเดียวกันจะมีตัวอย่างคำสอน(kakugen)เช่นนี้เขียนไว้ [(hayaoki wa sanmon no toku) ตื่นเร็วได้ความก่อน], [(yamai wa ki kara) ความเจ็บป่วยเกิดจากจิตใจ] ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้ว คำสอน (kakugen) มีความแตกต่างกับสุภาษิต (kotowaza) อย่งไรยังไม่มีใครสามารถบอกได้

ดังนั้น ถ้าพิจารณาจากจุดร่วมของทั้งคำสอน (kakugen) และสำนวนสี่ตัวอักษร (yojijukugo) ที่

เป็นคำซึ่งให้ความหมายโดยรวม มีลักษณะเป็นคติสอนใจ และใช้ในเชิงเปรียบเทียบทำนองอุปมาอุปไมยแล้วไม่มีความแตกต่างกันเลย

๔.๕ สำนวนสี่ตัวอักษรกับคำตำนาน (koji)

ตั้งที่อ้างถึงตอนต้นแล้วว่า มีสำนวนสี่ตัวอักษรจำนวนหนึ่งที่เป็นได้ทั้งคำพังเพย (seiku) และคำตำนาน (koji) ที่พูดย่อให้สั้นเข้าจนกลายเป็นสำนวนสี่ตัวอักษร เช่น คำตำนาน [(koketsu ni hairazunba koji wo ezu)] กับสำนวนสี่ตัวอักษร [(koketsukoji)] ทั้งสองสำนวนนี้ใช้ในความหมายเดียวกันคือ ไม่เข้าถ้าเสียก็จะได้ลูกเสีย

คำตำนานหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตำนานคำสอน (koji · kakugen) เป็นคำที่เหมือนกับสำนวนสี่ตัวอักษรคือ เป็นคำกล่าวที่ดิงาม มีความหมายลึกซึ้ง มีลักษณะติชมหรือแสดงความคิดเห็นเพื่อเตือนสติให้คิด อีกทั้งมีเค้าความเดิมมาจากภาษาจีน ซึ่งเป็นภาษาที่มีคำกล่าวในลักษณะพิเศษเช่นนี้มากที่สุดในโลก นอกจากนี้ยังนำไปใช้กันจนเป็นที่แพร่หลายและเข้าใจร่วมสมัยได้อย่างดีอีกด้วย

๕. สำนวนสี่ตัวอักษรที่ใช้ในชีวิตประจำวันของชาวญี่ปุ่น

สำนวนสี่ตัวอักษรที่ใช้ในชีวิตประจำวันที่น่าสนใจในบทความนี้คัดเลือกมาจากปฏิทินภาษาญี่ปุ่นประจำปี ๒๕๔๔ ซึ่งถือได้ว่าสอดคล้องกับวิถีชีวิตและธรรมเนียมการปฏิบัติของคนในสังคมญี่ปุ่น นอกจากนี้ยังสะท้อนสังคม วัฒนธรรม ความคิด และการกระทำของชาวญี่ปุ่นได้อย่างอีกด้วย

(jakunikukyoushoku) ปลาใหญ่กินปลาเล็ก

(fushoufuzui) สามีเป็นช้างเท้าหน้า ภรรยาเป็นช้างเท้าหลัง

(wakiiai) ขึ้นเนินเต็มไปด้วยฉันทิมิตร

(ichiroheian) (เดินทาง) โดยสวัสดิภาพ ปลอดภัย	(inninjichou) เก็บกลิ่นอย่างชาญฉลาด
(onkoutokujitsu) เจ็บขริมเอาจริง เอาจริง	(fusokufuri) ไม่ใกล้ชิดหรือห่างเหินเกินไป
(keiten'ajjin) เคารพและรักสิ่งที่อยู่รอบตัว	(ishindenshin) การรู้จักกันโดยไม่ต้องพูด
(futoufukutsu) ไม่เอนเอียงและไม่ย่อท้อ ทรหดอดทน	(goukibokutotsu) มั่นคงแข็งแกร่ง
(itchouisseki) เวล่าน้อยนิดชั่วพริบตา	(shogyomujou) ทุกสิ่งล้วนเป็นอนิจจัง
(menpekikunen) แน่วแน่มุ่งมั่นไม่ว่าจะนานเท่าใดต้องอดทน	(chiyuukenbi) ความพร้อมควบคู่กับเขาวนปัญญาและความกล้า
(kyoshintankai) ไม่มีความบาดหมาง สะอาดหมดจด ปลอดภัยไปรุ่งใจ	(tashisaisai) พรั่งพร้อมไปด้วยคนที่มีความสามารถ
(fugenjikkou) ลงมือทำโดยไม่พูดพล่ามให้เสียเวลา	(kouunryuusui) ปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ
(ikiyouyou) กระปรี้กระเปร่าคึกคะนอง	(seiseidoudou) อย่างสง่าผ่าเผย
(ichigoichie) ในชีวิตมีเพียงครั้งเดียวที่ได้พบกัน	(keiseisaimin) เป็นที่พึงของประชาชนได้
(zentoyouyou) มีอนาคตไกลหนทางข้างหน้าสดใส	(sanshisuimei) ทิวทัศน์(ธรรมชาติ)งดงามแจ่มใส
(shitsujitsugouken) เรียบง่ายและมั่นคงแข็งแรง	(ichijitsusenshuu) วันเวลาผ่านไปอย่างเชื่องช้า
(dokuritsudoppo) การพึ่งพาตนเอง เดินด้วยลำแข้งตนเอง	(eikoseisui) ความรุ่งเรืองกับความเสื่อมเป็นของคู่กัน
(kouzennoki) ความรู้สึกหรือจิตใจที่ปล่อยวางไม่ยึดติด	(seikoudoku) การใช้ชีวิตอย่างสบายๆ ตามใจตนเอง
(kachoufuugetsu) ความงดงามของธรรมชาติ	(meikyoushisui) ชื่อบริสุทธิ์ปราศจากอคติ
(kenninfubatsu) แข็งแกร่งและหนักแน่น ไม่หวั่นไหว	(shinshouhitsubatsu) การให้รางวัลและลงโทษตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด

(yuuyuuujiteki) อย่างสบายๆ ตามที่ตัวเองเห็นว่าเหมาะสม

(isshidoujin) การไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ทุกคนเท่ากัน

(touisokumyou) ฉลาดมีไหวพริบรู้ว่าควรทำอะไรในขณะนั้น

(jukuryodankou) ถึงเวลาที่ต้องฝ่าฟันผลักดันให้เกิดขึ้น

(ten'imuhou) บริสุทธ์เป็นธรรมชาติ (kenkenfukuyou) จำขึ้นใจ จำได้ไม่มีวันลืม

(tenshinranman) ความบริสุทธิ์ไร้เดียงสา

(ichiyouraifuku) รอดพ้นจากสิ่งไม่ดีแล้วพบกับความสุข

(shikaikeitei) กลมเกลียวเป็นพี่น้องร่วมโลก

๖. บทสรุป

บทความนี้เป็นความพยายามที่จะให้นิยามความหมายของสำนวนสี่ตัวอักษร (yojijukugo) ในภาษาญี่ปุ่นที่แม้จะเป็นเพียงถ้อยคำที่ประกอบขึ้นจากอักษรคันจิสี่ตัวก็ตามแต่ก็มีความน่าสนใจอย่างยิ่งซึ่งผู้เขียนพบว่า มีความหลากหลายและยากแก่การแบ่งแยกความเหมือนและความแตกต่างออกจากสำนวนสุภาษิตอื่น สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๑. สำนวนสี่ตัวอักษร (yojijukugo) ในภาษาญี่ปุ่นมีลักษณะสำคัญคือ

(๑) เป็นถ้อยคำที่เขียนด้วยอักษรคันจิสี่ตัวรวมกัน

(๒) อ่านแบบจีน (onyomi)

(๓) มีความหมายโดยรวมคือไม่ยึดความหมายของอักษรคันจิตัวใดตัวหนึ่ง

(๔) มีความเป็นนิทาน คือ มีบรรณานุกรมที่มาหรือมีเรื่องเล่าสืบต่อๆ กันมา

(๕) เป็นคำกล่าวในเชิงให้บทเรียนหรืออุทาหรณ์ให้สติเตือนใจ

(๖) ใช้ในเชิงเปรียบเทียบทำนองอุปมาอุปไมย

๒. สำนวนสี่ตัวอักษรสามารถใช้แสดงความหมายได้อย่างลึกซึ้งกินใจแทนคำได้เป็นพื้นเป็นหมื่นคำได้อย่างมีรรถรสในทางวรรณศิลป์ ซึ่งถือเป็นหน้าที่สำคัญอย่างยิ่งในภาษาญี่ปุ่นของสำนวนสี่ตัวอักษร

๓. สำนวนสี่ตัวอักษรมีความเหมือนและความแตกต่างกับสุภาษิต (kotowaza) คำพังเพย (seiku) สำนวน (kanyouku) คำสอน (kakugen) คำตำนาน (koji) อย่างลึกซึ้ง และมีบางส่วนเกี่ยวข้องกันจนสามารถใช้แทนกันได้และแบ่งแยกให้เห็นเด่นชัดได้ยาก

๔. สำนวนสี่ตัวอักษรที่ปรากฏใช้ในชีวิตประจำวันของชาวญี่ปุ่นตั้งที่ยกตัวอย่างข้างต้นนั้น สอดคล้องกับวิถีชีวิตและธรรมเนียมปฏิบัติ ถึงแม้จะเป็นจำนวนเพียงเล็กน้อยแต่ก็สามารถสะท้อนสังคมวัฒนธรรม ความคิดและการปฏิบัติตนของชาวญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี

ข้อสรุปเหล่านี้ สามารถยืนยันความมั่งคั่งของสำนวนภาษาญี่ปุ่นที่มีใช้อย่างหลากหลายและยังแสดงให้เห็นว่าสำนวนสี่ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นมีเสน่ห์ดึงดูดให้น่าสนใจศึกษาค้นคว้าให้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น แต่เป็นเรื่องที่น่าเสียดายว่า เท่าที่ผ่านมายังมีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสำนวนสุภาษิตภาษาญี่ปุ่นค่อนข้างน้อยในแวดวงนักวิชาการชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้ศึกษาภาษาญี่ปุ่นชาวไทยด้วยแล้วแทบจะไม่มีเลย ดังนั้นผลการศึกษาค้นคว้านี้เป็นพื้นฐานจงใจให้ผู้วิจัยขยายผลการศึกษากออกไปในด้านอื่นๆ ต่อไป

หนังสืออ้างอิง